

Nyköpings Hembygdsförenings Verksamhetsberättelse 2020

Styrelsen för Nyköpings hembygdsförening får härmed avge
följande verksamhetsberättelse för 2020

Styrelsen 2020

Ordförande Eva Andersson, vice ordförande Bengt Sjögren, sekreterare Eva Rosell Henryson,
kassör Lars Andersson.

Ordinarie ledamöter: Mats Johnson, Siv Lindeborg, Carl Kling Gedda

Suppleanter: Gudrun Engquist, Hans Karlsson

Revisorer: Ulla-Britt Larsson, Jan-Eric Carlsson

Valberedning: Christina Eriksson, Eric Midfalk

Sammanträden och årsmöte

Styrelsen har under verksamhetsåret haft sju protokollförda sammanträden samt ett protokoll från årsmötet
och ett från det konstituerande styrelsemöte.

Medlemsutveckling: Nyköpings hembygdsförening hade 450 medlemmar vid årets slut.

Program: Nyköpings hembygdsförening har anordnat 22 program under året förutom utställningar och
årsmötet.

Den 25 januari, berättade botanikern Hans Rydberg i Stadsvakten om den mycket intressanta inventeringen
av växter i Nyköping med omnejd som resulterade i boken Nyköpings flora som bl.a. Nyköpings
hembygdsförening varit med om att sponsra. Hans berättade om växter som försvunnit på grund av
exploatering och klimatförändringar. Han berättade också om växter som etablerat sig p.g.a. att det blivit

varmare. Hans lyfte också betande djurs betydelse för att behålla den biologiska mångfalden och det öppna landskapet. Boken är ett mycket bra dokument för att användas vid framtida inventeringar avseende vilka

-växter som fortsätter att finnas och vilka växter som försvinner i Nyköpings flora. Drygt 50 personer kom för att lyssna.

Den 1 februari, berättade antikvarie Björn Pettersson från Sörmlands museum i Stadsvakten om utgrävningarna i kv. Åkroken och Slottsvakten.

Under 2010–2011 undersöktes kvarteret Åkroken i en av de största arkeologiska utgrävningar som gjorts i Nyköping. Spår av människors liv och vardag under mer än 1000 år hittades. Aktiviteterna på stranden och bryggorna invid Nyköpingsån hade lämnat tydliga spår. Det hade även en lokal katastrof –ett jordskred som måste ha rubbat invånarnas tillvaro på några ögonblick. Tack vare gynnsamma förhållanden var mer än 16 000 föremål bevarade, vilka speglar allt från hantverk och vardagsliv till religion och prestige. Det kanske mest överraskande resultatet var lämningarna av två båthus för mycket stora båtar eller skepp, från vendeltid och vikingatid 650–1050 e Kr.

Beträffande Kv. Slottsvakten så synliggjorde arkeologerna gasklockan som tillhörde Nyköpings första gasverk och som bl.a. tillverkade gas till stadens gaslyktor. Markerna i kv. Slottsvakten användes ursprungligen till betesmark och trädgårdsväxter för Nyköpingshus hushåll. Man har funnit, läder, skelett av bl.a. kor och getter. Drygt 80 personer kom för att lyssna.

Den 15 februari, berättade hattmodisten Anna-Liisa Ågren i Stadsvakten om sin intressanta bana inom hattmodistyrket och om hur det kom sig att hon ägnat sitt liv åt detta. Allt började i Finland då Anna Liisa som ung besökte en hattaffär och fick arbeta där som lärling. Hattmodisten i butiken hette Aini och hon blev Anna-Liisas lärarinna under flera år. Detta ledde i sin tur till att Anna- Liisa som utbildad hattmodist reste till Sverige för att fortsätta sin bana som hattmodist i Stockholm där hon tillverkade hattar till kungligheter. Några år senare ,1969, hamnade hon i Nyköping hos olika hatttillverkare och flyttade därefter till Malmö 1971 där idén också föddes om egen tillverkning/design av hattar. Därefter flyttade Anna- Liisa till Uppsala 1972–1977 för att återvända till Nyköping 1977. Hon hade då tillverkning och marknadsföring ifrån bostaden på Arnö. 1987 köpte Anna-Lisa lokalen på Västra Kvarngatan 38 och har drivit hattaffär där sedan dess. 1993 fick Anna-Liisa mottaga mästarbrev av drottning Silvia. En epok av hattaffär och hattmodist i Nyköping försvinner i och med att Anna Liisa lade ner sin verksamhet 1 april 2020.Drygt 75 personer kom för att lyssna.

Den 22 februari, visades bildgruppen bilder. Som en inledning till Nyköpings hembygdsförenings årsmöte visade ytterligare en mycket uppskattad bildvisning. Det var Assar Alexandersson, Ronny Sagebrand och Hasse Jonsson som berättade och visade bilder från Nyköping under 100 år. Drygt 120 personer kom för att lyssna vilket innebär att lokalen var helt fullsatt.

Den 22 februari, var det årsmöte där Göran Hedin tilldelades hedersnål. Hembygdsförenings mångårig medlem Göran Hedin har genom sin forskning och dokumentation genom hans böcker och stadsvandringar spridit kunskap om Nyköpings historia. Nyköpings hembygdsförening har också nominerat Göran Hedin till Sörmlands hembygdsförenings hedersutmärkelse 2020. Förbundets beslut är att tilldela Göran Hedin utmärkelsen.

Den 29 februari var det Olrogstema i Stadsvakten. Ulf Peder Olrogs visor uppmärksammades genom sonen Bengt Peder Olrog som på ett mycket personligt sett berättade och sjöng faderns visor. Här fick vi också lyssna till Bengt Peder Olrogs egna visor. Drygt 90 personer kom för att lyssna och fick också möjlighet att sjunga med i dom mycket välkända visorna.

Ulf Peder, Olrog föddes 27 februari 1919 Uppväxten skedde på Helgesta gård utanför Stigtomta och vid sex års ålder började han sin skolgång vid Bärsta skola.

År 1932 avslutade familjen sin jordbrukartid och flyttade in till Nyköping. Fadern hade då fått anställning som syssloman vid Nyköpings lasarett och med befattningen följde tjänstebostad. Detta var den västra av de två grindstugorna intill lasarettets äldre byggnad. Vid den här tiden hade Ulf Peder Olrog börjat på Nyköpings höge allmänna läroverk som följdes av studier vid Uppsala Universitet. Musiken hade han med sig från Nyköping där han redan på läroverket bildade en orkester.

Den 8 mars, var det föredrag och bildvisning av Bill och Richard Hofvander i Stadsvakten dom berättade om tre generationer av skräddare i Nyköping. Skräddarutbildning finns endast på ett fåtal platser i landet. Hofvanders skrädderi arbetar idag med ändringsarbeten som klädffärrarna i Nyköping efterfrågar samt att det på senare tid också uppstått stort intresse för att laga och lappa och detta medför i sin tur ett uppsving för skräddaryrket. Ett välbesökt och mycket intressant eftermiddag i Stadsvakten där det var Corona anpassad sittning.

Den 17 juni, var det kyrkogårdsvandring på Östra Kyrkogården. för personalen i Nyköpings församling. Eva Rosell Henryson guidade den mycket intresserade gruppen.

Alla Helgona kyrka och även de äldsta delarna av kyrkogården har anor från 1200-talet. Våra äldsta kända gravar idag har anor från 1700-talet. De äldsta delarna av kyrkogården är belägna närmast kyrkan. Vi vet också att den nyare delen där bland annat minneslundens ligger idag, tidigare har använts till odling av sparris och grönsaker åt det kungliga slottet Nyköpingshus.

Kyrkogården är en parkkyrkogård av barockkaraktär med raka gångar, formklippta häckar och träd, fyrkantiga symmetriskt liggande gravkvarter. En tydligt markerad mittaxel leder mot minneslundens stora träkors. Karaktärsträdet i trädkrans och mittalléer är lind. De välklippta häckarna som omger huvudparten av gravkvarteren är tuja

Den 25 juni, var det stadsdelsvandring med Handikappallansen. Eva Rosell Henryson guidade den mycket intresserade gruppen. Eva berättade om Forsområdet förr och historien om textilindustrin i Nyköping,

Vattenkraftens betydelse, - St Anna förr och nu
Hospitalsgatans bebyggelse förr, Husen på Prästgatan förr och nu
Badhusen i Nyköping. Dessutom blev det en fikapaus vid Nyköpingsån intill Prästgatan.

Den 26 augusti kom vi igång med höstens program. Den första aktiviteten var en vandring vid Hållets gruvor med Bengt Sjögren. Bengt berättade om gruvverksamheten i Nyköpingstrakten och hur den präglade samhället under många hundra år. Hållet ligger ungefär mitt i det gruvstråk som finns i sydöstra Sörmland och där har funnits både järnmalmgruvor och en silvergruva. Bengt berättade också hur Hertig Karl satte fart på gruvverksamhet och järnframställning genom att hämta hit yrkeskunnigt folk från Vallonien. På Hållet anlades 2017 en stig runt i gruvområdet med informationsskyltar och en trappa ned i den ännu öppna silvergruvan. Vädret var fint och ca 20 personer deltog.

Den 5 september Kl.11.00, var det kyrkogårdsvandring på Nya Kyrkogården med Eva Rosell Henryson för allmänheten. Årets kyrkogårdsvandring genomfördes på "Nya kyrkogården" den 5 september med Eva Rosell Henryson som guide. Nästan 50 deltagare lyssnade och kommenterade under vandringen. Denna gång var temat "Fastighetsägare från förr". På det temat fanns familjen Berg, pappa Gustaf och sönerna Edvin och Oscar, David Weijber, Anders Jurnell, Olle Hansson, Knut Irving, Svante Hagman, Albert Johansson, Ossian Ericson, Gustaf Österberg, Sven Holmgren och Johan Lagerström. Efter vandringen samlades några deltagare på "Café lugn & ro" där det fanns möjlighet att titta på foton som rörde de omnämnda fastighetsägarna och deras fastigheter.

Kulturarvsdagen, 12 september, var det 3 aktiviteter i Nyköpings hembygdsförenings regi. Årets tema var Kulturarv och lärande

Kl. 13.00 och 15.00 I Skolmuseet berättade Eva Andersson om Stina Quint som var lärarinna på Arnö skola, folkbildare, politiker och barnboksförläggare. Hon startade 1892 utgivningen av Folkskolans Barntidning i Nyköping som senare blev Kamratposten, för att stimulera svenska barns läslust. Eva berättade också om Lilly Hellström, lärare, redaktör, politiskt aktiv och feminist. Lilly var lärare vid elementarläroverket för flickor 1885-88 samt redaktör för Folkskolans barntidning från 1892 först tillsammans med Stina Quint. Lilly var dotter till bokhandlaren och rådmannen Emil Kullberg i vars företag förlaget hade sin första redaktion. Quint och Hellström flyttade senare till Stockholm där dom fortsatte sina gärningar.

Kl. 14.00, berättade Assar Alexandersson om verksamheter som har funnits och finns i Kulturarvsmuseet Stadsvakten samt om verksamheter som historiskt funnits i närområdet. Assar berättade bl.a. om Mässingsbruket som startades 1647 av Willem (Welam) Momma som var ägare till mässingsbruket och nålfabriken. Assar berättade också om Sockerbruket som startades i kvarteret 1831 av Adolf Eugen von Rosen som köpte sockerbruksbyggnaden av staden och inte bara den utan också hela kvarteret. Assar berättade också om byggnaden som Nyköpings Kulturarvsmuseum Stadsvakten är belägen i. I byggnaden startade Viktor Svalin 1880 tillverkning av bl.a. pumpar och hade en omfattande verksamhet fram till 1928. 1939 flyttar Bilfirman

Erik Källanders in i byggnaden och i byggnaden startade Sven Nilsson. Ernst Andersson och Thorwald Sandberg Nyköpings Ciselörverkstad 1931. Den äldsta delen mot Nyköpingsån byggdes 1805 och den andra delen 1830.

Den 15 september, var det vandring med Handikappalliansen med Eva Rosell Henryson

Eva berättade om gårdagens och dagens verksamhet runt Teaterparken som tidigare benämnts både järnvägstorget och kreaturstorget. Promena fortsatte längs Fruängsgatan, med första stoppet på gården där Albins trädgård, med sin uteservering och musikunderhållning, funnits. Vidare till de vackra husen längst ner på gatan med sina pampiga fasader. På andra sidan Kungsgatan kunde vi höra om Wedholms, CEWE och gamla tennishallen. Promenaden avslutades i Nils Oscars park och historien om ett av Nyköpings bryggerier.

Den 19 september, berättade journalisten och författaren Håkan Norén om Nyköpings Mässingsbruk och Eva Andersson ordf. i Stadsvakten berättade om hembygdsförenings samling av mässingsföremål i Stadsvakten som är tillverkade på Nyköpings Mässingsbruk. Håkan Norén berättade om att Nyköpings mässingsbruk anlades 1606 och med en del uppehåll var i drift fram till 1845. Detta skedde på initiativ av Karl IX. Den förste ägaren var Willem de Besche 1610 var anläggningen klar och bruket i full drift. Det blev snabbt det ledande svenska mässingsbruket då Skultuna under de första åren kämpade med stora problem. Willem de Besche hade dock problem under 1620-talet och 1627 överläts brukets anläggningar åt Marcus Kock för anläggandet av ett myntverk och samma år anlades ett nytt mässingsbruk i Norrköping, som fram till sin nedläggning i slutet av 1700-talet kom att bli Sveriges största. Myntverket lades dock ned redan på 1630-talet och 1646 startade Willem Momma åter upp verksamheten vid Nyköpings mässingsbruk. 1665 drabbades bruket av Nyköpings stadsbrand men återuppbyggdes kort därefter. Momma överlät 1677 bruket på sin svärson David Klöcker Ehrenstrahl. Han överlät i sin tur bruket på sin svärson hovrättspresidenten Johan Wattring. Nyköping var i slutet av 1600-talet med sina 18 ugnar det näst största av de svenska mässingsbruken. Stora nordiska kriget innebar svårigheter för alla de svenska mässingsbruken. 1719 förstördes bruket i samband med rysshärjningarna och stod inte återuppbyggt förrän 1734. Detta skedde då genom att I. Söderlindh, Olof Sjöberg och Govert In de Betou på 1720-talet bildade ett konsortium för brukets återuppförande. 1738 drabbades bruket åter av brand. I slutet av 1700-talet drabbades Nyköpings bruk liksom övriga svenska bruk av exportkrisen för svensk mässingstråd. Stadsbruken i Norrköping och Nyköping hade också större svårigheter att jämna ut dåliga år med annan produktion. Under 1800-talet satsade man alltmer på hushållsprodukter, knappnålar blev en viktig produkt. 1844 gick företaget i konkurs, och året därpå lades tillverkningen ned. Skultuna såg snabbt till att anställa några av de bästa arbetarna för att hindra att produktionen kunde återupptas.

Den 26 september, berättade Lena Frisell för en mycket intresserad publik om bilsadelmakaryrket. Lena berättade om sin lärlingstid och om alla fina utmärkelser hon fått, såsom gesällbrev, mästarbrev, silvermedalj och hembygdsförenings hantverksstipendium. Publiken fick också möjlighet att besöka Lenas verkstad som har funnits i byggnaden sedan 1946 och där även Nyköpings Kulturarvsmuseum också är

belägen. Detta var ett arrangemang i Nyköpings hembygdsförenings hantverksserie där föreningen uppmärksammar hantverket i Nyköping.

Den 29 september berättade och guidade Eva Andersson i Kulturarvmuseet Stadsvakten. Det var En skolklass från Nyköpings folkhögskola som utbildar sig till lärarssistenter som var på besök. Dagens tema handlade om hur det var att gå i skolan förr. Skolans utveckling under 100 år. Eva berättade också om Stina Quint tog folkskollärarexamen 1879 i Stockholm och blev 1881 lärare på en folkskola i Sankt Nicolai socken (Arnö skola). Hon grundade 1892 tidningen Folkskolans Barntidning, som numera är känd som Kamratposten. 1894 lämnade hon läraryrket och bosatte sig i Stockholm. Hon var chefredaktör för tidningen i 32 år.

Den 3 oktober, berättade Urban Nyblom historien om Carl Gustaf Norberg som konstruerade en fångvagn på 1830-talet och om det magnifika arbetet med att nytillverka den Norbergska ångvagnen i full skala. Urban är ordförande i Automobilsällskapet i Nyköping och sekreterare i Ångvagnssektionen. Den färdigbyggda ångvagnen visades upp utanför kulturarvmuseet Stadsvakten. Norbergs modell från 1838 som byggnationen utgår ifrån finns utställd i Stadsvakten. Urban Nyblom berättade om den fascinerande historien om skomakarsonen Carl Gustaf Norberg från Stigtomta och hans idéer om att använda ångteknik för persontransporter på land. Ett stort antal besökare kom för att beundra den fullskaliga ångvagnen och lyssna till föredraget.

Den 17 oktober, var det LitterArt Gästabud. Hembygdsförening deltog dels med två mycket uppskattade vandringar i Maria Gripes fotspår med Eva Rosell Henryson. Eva berättade om var Maria Gripe bodde, var filmerna spelades in och om familjens liv i Nyköping. Maria Gripe föddes i Vaxholm, men familjen flyttade till Örebro 1928 när hon var fem år gammal. Hon lämnade flickskolan i Örebro för att slutföra sin skolgång vid Enskilda Gymnasiet i Stockholm där hon avlade studentexamen 1943. Åren 1944–1945 studerade Maria Gripe filosofi och religionshistoria vid Stockholms högskola, men utan att avlägga någon examen. Hon gifte sig 1946 med konstnären Harald Gripe, och efter en kort anställning på marinförvaltningen blev hon hemmafru 1947. Paret dotter Camilla föddes samma år. Under större delen av sitt vuxna liv bodde Gripe i Nyköping, där även filmatiseringen av hennes bok Agnes Cecilia ägde rum. Efter en längre tids demenssjukdom avled hon 2007 på ett sjukhem i Rönninge.

Den 17 oktober, bjöds det även på föredrag i LitterArt Gästabud i Stadsvakten med två föredrag av Karin Bojs om DNA-historia

”Min europeiska familj”, ”Svenskarna och deras fäder LitterArt Gästabud i Nyköping firades under helgen 16-19 oktober med ett storslaget program. Som en av programpunkterna berättade Karin Bojs, den 17 oktober i Stadsvakten, för en mycket intresserad publik om sina två böcker om DNA-historia: ”Min europeiska familj, de senaste 54 000 åren” från 2015 respektive ”Svenskarna och deras fäder” från 2016. Båda böckerna utsågs till Årets bok om svensk historia och ”Min europeiska familj” tilldelades Augustpriset. Boken har sålts i 100 000 exemplar i Sverige och hittills blivit översatt till 16 språk.

Den 24 oktober, visade och berättade Mats Hedblom och Ronny Sagebrand om gamla bilder ur Bildgruppens arkiv. Vi datorn assisterade Hasse Jonsson. Den mycket intresserade publiken ställde frågor och tillförde kunskap om bilderna. Här visades det bilder på byggnader som är rivna och ersatts av nya. Både bilder från Kiladalen såväl som gatubilder från centrala Nyköping visades..

28 oktober, var det vandring med Eva Rosell Henryson för SPF. Vandringen med SPF gick från Pensionärernas hus, via Prästgatan, ån och Västra Storgatan. Det finns så mycket att berätta, lite som är okänt för många.

Lars Hallberg och Bengt Sjögren berättade om sina hus på Prästgatan och Maria Sverke Hallberg, bjöd på hembakade kakor som skollovslediga barnbarn bakat.

Den 5 december mellan kl. 12-14, sålde Eva och Lars Andersson bl.a. boken Nyköping under 300 år kvarteret Guldsmedens framväxt till modern stad i Stadsvakten. Dessutom fanns möjlighet att även köpa andra böcker som Nyköpings hembygdsförening är förläggare för.

Bygdeband

Under Mats Hedbloms ledning har Bengt Sjögren, Eva Rosell Henryson och Carl Gedda, Hans Karlsson och Lars Andersson arbetat med att lägga in bilder och text i Bygdeband på hembygdsförening hemsidas flik. Arbetet beräknas fortsätta under 2021.

Årsmöte och Höstmöte i Södermanlands hembygdsförbund

Den 25 augusti, var det årsmöte i Södermanlands hembygdsförbund samt

Höstmötet 21 november Nyköpings hembygdsförening representerades digitalt av Eva och Lars Andersson

Medlemsutveckling

Nyköpings hembygdsförening växer i medlemsantal. Föreningen har nu 450 medlemmar.

Nya utställningar under 2020

Mässingsbruket i Nyköping. En permanent utställning. CEWE- mätinstruments historia. Komplettering historien om Bröderna Hult.

Böcker

Nyköpings hembygdsförenings bok Nyköping i våra hjärtan 2020 färdigställdes och medlemmarna fick ett ex var. Boken såldes och säljs i Akademibokhandeln och i Stadsvakten

Nyköpings hembygdsförening var förläggare "Nyköping under 300 år, Kvarteret Guldsmedens framväxt till modern stadsdel"

av författarna Göran Hedin och Assar Alexandersson

Film/dokumentation

Nyköpings hembygdsförening har påbörjade dokumentation av det anrika konditoriet Princess.

Remisser

Nyköpings hembygdsförening har lämnat remiss avseende Översiktsplan för Nyköpings kommun. Samt Raspeen 1-3, Nöthagen.

Synpunkter

Hembygdsförening har haft synpunkter avseende rivningen och nybyggnation vid Gustavsro och föreningen tittar nu på Hemgårdsområdet i Nyköping där det finns en garage by med 52 garage som har byggts upp under 1950-talet med trämaterial som i stora drag härrör från de trälådor som bildelar kom i till ANAfabriken i Nyköping. ANA var en sammansättningsfabrik för bilmärken från USA och Frankrike. Detta är en garage by som har rönt nationell uppmärksamhet i olika sammanhang och är en historiskt omistlig del av Nyköpings industrihistoria från 1950-talet. I nya planförslag är området tänkt att bebyggas.

Insändare

Insändare med anledning av Pelles Lusthusets försäljning där de Nyköpingsanknytna samlingarna riskerar försvinna från Nyköping.

Övrigt

Hembygdsförening har sin permanenta lokal i Stadsvakten Nyköpings Kulturarvsmuseum. Nyköpings hembygdsföreningen är ägare till den stora mässingsamlingen från Nyköpings Mässingsbruk, Archimedes båtmotorer och utställningen om Bröderna Hult. Anna-Lisa Säfströms stora broderisamling samt ägare av skolmuseet i Stadsvakten. Hembygdsföreningen är ägare av en anseelig mängd av mätinstrument från CEWE AB, historiskt materiel samt porträtt av grundaren, är ägare av mätinstrument från Sunlight och en Citograf som har tillhört Källanders bil AB. Hembygdsföreningen äger en stor samling dokumenterade filmer om Nyköping och filmade föredrag. Vi ansvarar för film-och föreläsningssalen i Stadsvakten samt visar bildspel och Nyköpingsfilmer från 1910–2019. Hembygdsföreningen är också ägare av Gert Fredrikssons kanot som han använde i OS Melbourne 1956 då han tog två guldmedaljer. Dessutom ansvarar hembygdsförening för Gert Fredrikssons prissamling.

Ett stort tack

Riktas till alla som under året som guidat och vaktat i Kulturhuset Stadsvakten, hjälpt till med att koka kaffe och kaffeserveringen. Arbetat med marknadsföring, haft kontakter med närstående föreningar, hjälpt till vid arrangemang och deltagit i all annan praktisk verksamhet. Utan den stora hjälpsamheten, omtanken och goda viljan som finns skulle inte vår förening vara det den är. Nyköping januari 2021.

Eva Andersson

Bengt Sjögren

Eva Rosell Henryson

Lars Andersson

Carl Gedda

Siv Lindeborg

Mats Johnson

Gudrun Engquist

Hans Karlsson